

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПЕРХАЧ Роксолана-Юстина Тарасівна

УДК 81'276.6:615]: 81– 115

**ТЕРМІНОЛОГІЯ В ІНСТРУКЦІЯХ ДО МЕДИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ:
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ
(на матеріалі української, польської, німецької мов)**

10.02.15 – загальне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Левченко Олена Петрівна,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Тищенко Олег Володимирович,
Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності,
завідувач кафедри технічного перекладу;

кандидат філологічних наук, доцент
Александрова Ольга Володимирівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних
факультетів.

Захист відбудеться «31» березня 2017 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «01» березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Дружина Т. А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Застосування лінгвокогнітивного й лінгвокультурного підходів до вивчення мовних явищ на матеріалі медичної термінології є одним з актуальних напрямків сучасних лінгвістичних студій. На думку вчених-соціолінгвістів, медицина є однією із найрозвиненіших соціальних форм комунікації (Н. Васильєва, Р. Котов, С. Нікітіна). Це закономірно, оскільки в умовах міжкультурної комунікації зростає потреба стандартувати термінологію в різних галузях знання.

Низку праць присвячено вивченню структурного (І. Корнейко, І. Кочан, С. Симоненко; М. Дешка, Я. Масловський, В. Пьотровський; Д. Ольшевська, Ф. Сімон, П. Дільг, Г. Ютнер), функціонального (М. Панчишин; Р. Александрович, Я. Гілецький, О. Журада, Н. Осман, З. Урбанович; І. Візе І. Гнатишена, І. Сологор) та семантичного аспектів медичної термінології (Т. Лепеха, Л. Петрух; Л. Янков'як; С. Величкова, Г. Ліпперт). У когнітивному та лінгвокультурному аспектах досліджено загальні проблеми медичної термінології (С. Маджаєва), когнітивне моделювання медичної галузі (О. Барташова, Ю. Віт, Л. Єльцова), процеси вторинної номінації медичних понять (О. Зубкова, Я. Подорванова, Ю. Синельников, Н. Цісар), особливості медичних епонімів (О. Какзанова, А. Суходольська). Окрім того, розглянуто медичний дискурс та медичні тексти (А. Боцман, О. Бурдіна, Т. Горпинич, К. Макеев), зокрема Г. Бурова досліджувала фармацевтичний дискурс як культурний код: семіотичні, прагматичні та концептуальні засади.

Термінологічним і методологічним підґрунтям дисертації стали праці О. Александрової, О. Баранова, М. Бейкер, С. Бук, В. Бялика, А. Вежбицької, М. Володіної, С. Воркачова, І. Голубовської, О. Демської-Кульчицької, С. Жаботинської, В. Карасика, І. Кочан, Т. Кияка, Дж. Лакоффа, А. Лучик, С. Маджаєвої, О. Маленко, В. Маслової, М. Мінського, А. Паславської, М. Свідзінського, Ю. Степанова, О. Тищенко, Ч. Філлмора, В. Широкова та ін.

Незважаючи на вагомий внесок лінгвістів у розвиток медичної термінології, недостатньо досліджено тексти *інструкцій до медичних препаратів (ІМП)* українською, польською та німецькою мовами. Проблемними ділянками є також функціонування кольоропозначень, епонімів, запозичень, синонімів у медичній термінології.

Актуальність роботи зумовлена потребою дослідження лінгвокогнітивних і лінгвокультурних особливостей термінів інструкцій до медичних препаратів та опрацювання прийомів коректного перекладу інструкцій, оскільки в останні роки стрімко зросла кількість імпортованих ліків, відповідно й необхідність перекладу інструкцій до них. З огляду на це, дослідження термінів, уживаних в ІМП, із когнітивного та лінгвокультурного поглядів дасть змогу виявити особливості української, польської та німецької термінологій, стандартувати, зокрема, українську термінологію.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок виконаного дослідження пов'язаний із науковою темою кафедри прикладної лінгвістики інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національного університету «Львівська політехніка»: «Базові когнітивні механізми творення мовних одиниць» (№ державної реєстрації 0114U001238).

Мета дослідження – проаналізувати українські, польські та німецькі терміни в інструкціях до медичних препаратів у когнітивному та лінгвокультурному аспектах.

Поставлена мета передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**:

1) описати та систематизувати закономірності розвитку медичної термінології в Україні, Польщі та Німеччині;

2) розглянути структуру інструкції до медичних препаратів досліджуваних мов;

3) описати методику аналізу термінів, характерних для текстів інструкцій до медичних препаратів;

4) визначити термінонасиченість текстів інструкцій до медичних препаратів та виявити стійкі терміносполуки в досліджуваних текстах;

5) виявити в досліджуваних мовах особливості вербалізації стрижневих концептів, значущих для текстів інструкцій, та дослідити їхню фреймову організацію;

6) описати характерні моделі термінів, утворених унаслідок метафоризації та метонімізації;

7) встановити лінгвокультурні особливості мовленнєвої реалізації термінів інструкцій до медичних препаратів, зокрема виявити інтернаціональний та національний прошарки в термінології.

Об'єктом дослідження стали терміни в українсько-, польсько- та німецькомовних інструкціях до медичних препаратів.

Предмет вивчення становлять лінгвокогнітивні та лінгвокультурні особливості термінів.

Основу **матеріалу дослідження** складають тексти інструкцій до медичних препаратів (загалом 195 інструкцій, по 65 кожною із досліджуваних мов). Тексти сформовано за належністю інструкцій до певних фармакологічних груп, а саме згідно з міжнародною анатомо-терапевтично-хімічною класифікацією (англ. Anatomical Therapeutic Chemical Classification System). Інструкції до медичних препаратів, затверджені протягом 2000-2013 рр., відібрані з інтернет-ресурсів Міністерства охорони здоров'я України, Управління реєстрації медичних препаратів і виробів та антибіотиків (Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych) та Європейської агенції медичних препаратів (European Medicines Agency).

Мета, завдання, об'єкт і предмет дисертаційної праці зумовили вибір **методів дослідження**: *концептуальний аналіз* застосовано з метою моделювання концептів, значущих для досліджуваних текстів, виявлення концептуальних ознак термінів, визначення лінгвокультурної специфіки формування термінології; *структурний метод*, зокрема *дистрибутивний аналіз*, для визначення й опису семантичної структури досліджуваних термінів; *зіставний метод* – для виявлення спільних і відмінних ознак термінів досліджуваних мов із метою вдосконалення принципів термінотворення та

дотримання засад міжнародного стандарту; *описовий метод* – для створення цілісної інвентаризації аналізованого матеріалу; *кількісний аналіз* – для визначення частотності вживання термінів в ІМП; *методика статистичного аналізу текстів* – для визначення коефіцієнту взаємної інформації (VI, mutual information).

Наукова новизна полягає в тому, що в дисертації вперше зіставно досліджено термінологію інструкцій до медичних препаратів на матеріалі української, польської та німецької мов; визначено термінонасиченість інструкцій до медичних препаратів, зокрема уточнено взаємодію медичної термінології з іншими термінологіями та загальнонавчаною лексикою; виявлено стрижневі концепти, характерні для інструкцій до медичних препаратів; уточнено лінгвокогнітивні особливості творення термінів, наявних у досліджуваних інструкціях; виокремлено культурномарковані терміни інструкцій до медичних препаратів.

Теоретичне значення дослідження полягає у встановленні лінгвокогнітивних та лінгвокультурних особливостей творення термінів, уживаних в інструкціях до медичних препаратів, у виявленні домінуючих способів термінотворення. Результати наукового дослідження сприятимуть уніфікації та унормуванню як загальнонаукової, так і медичної термінологій. У дисертаційній праці уточнено методику концептуального аналізу медичних термінів.

Практична цінність дослідження зумовлена змогою використати результати дисертаційної праці в курсах загального мовознавства (розділи «Мова й культура», «Мова й мислення»), зіставного мовознавства (розділ «Зіставна лексикологія»), прикладної та когнітивної лінгвістики, у спецкурсах із термінознавства, когнітивної семантики, лінгвокультурології та міжкультурної комунікації. Матеріали дослідження та його окремі положення використано у практиці викладання курсів «Основи прикладної лінгвістики», «Комп'ютерна лексикографія», «Корпусна лінгвістика» в Національному університеті «Львівська політехніка». Частотні словники, укладені на основі текстів інструкцій до медичних препаратів, стануть підґрунтям для створення українського, польського та німецького словників-мінімумів для вивчення як медичної термінології, так і окремих субтермінологій, зокрема фармацевтичної.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено на науково-методичних семінарах кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка» та інституту «Artes Liberales» Варшавського університету в Польщі. Основні положення дисертації дослідження апробовано на дванадцяти міжнародних наукових конференціях: XI «Проблеми української термінології «Словосвіт» (Львів, 2010), V міжнародній науковій конференції «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2011), V міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах» (Львів, 2012), XI міжнародній науковій конференції «Проблеми зіставної семантики» (Київ, 2013), II міжнародній науковій конференції «Нова лінгвістична парадигма: Теоретичні і практичні аспекти» (Одеса, 2014),

I міжнародній науковій конференції «Dialog rokolet» (Варшава, Польща, 2014), міжнародній науковій конференції «Лінгвістичні мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Рівне, 2014), II міжнародній науковій конференції «Людина. Комп'ютер. Комунікація» (Львів, 2015), IV міжнародній науковій конференції «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Кривий Ріг, 2015), IX міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми термінології, перекладу і філології: виклики та перспективи» (Чернівці, 2016), III міжнародній науковій конференції «Dialog rokolet» (Августів, Польща, 2016), XIV міжнародній науковій конференції «Проблеми української термінології «Словосвіт» (Львів, 2016).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження викладено в 15 наукових публікаціях (з них 11 одноосібних): 9 статей, опублікованих у фахових наукових виданнях, визначених ДАК України, 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави (Польща), 1 стаття – у фаховому науковому виданні іншої держави (Польща), 1 стаття – у колективній монографії (Чехія), а також 3 статті – у збірниках наукових праць України.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаної літератури (372 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу (3 позиції) і 3 додатків (48 сторінок). Загальний обсяг роботи становить 272 сторінок, з них 181 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру дисертаційної праці.

У **першому розділі «Лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи до дослідження термінології»** розкрито основні тенденції сучасних лінгвістичних студій на матеріалі української, польської та німецької медичної термінології, проаналізовано лінгвістичні, історичні та культурологічні джерела для формулювання теоретичних засад дослідження.

У першому підрозділі «Стан та розвиток медичної термінології в українській, польській та німецькій мовах» встановлено, що українська медична термінологія формувалася шляхом утворення термінів на основі національних елементів, а також залученням термінів іншомовного походження. Унаслідок тривалого впливу російської мови значна частина питомих українських медичних термінів вийшла з ужитку. Становлення та періодизацію української медичної термінології детально описано у працях Г. Дидик-Меуш, Л. Петрух, Л. Симоненко та ін.

Польська медична термінологія, на відміну від української, незважаючи на політичні утиски зі сторони Німеччини та Росії, формувалася на питоному ґрунті, що сприяло розвитку як медичної термінології, так і сучасної

польської мови загалом. Періодизацію польської медичної термінології розглядали Я. Гілецький, А. Журада, Я. Масловський, Н. Осман, А. Суходольська та ін.

Розвиток німецької медичної термінології був тісно пов'язаний із загальноєвропейським розвитком медицини: медична фахова мова тісно поєднана із загальною періодизацією латинської медичної термінології (І. Візе, П. Дільг, Г. Ліпперт та ін.), унаслідок чого німецькій медичній термінології властиві інтернаціоналізми греко-латинського походження.

У другому підрозділі «Термінологічні дослідження з погляду когнітивної лінгвістики» проаналізовано дослідження медичної термінології в когнітивному аспекті (О. Зубкова, С. Маджаєва, В. Новодранова, Я. Подорванова, Ю. Сінельников, Н. Цісар), зокрема на матеріалі окремих субтермінологій: анатомії (Л. Ельцова), офтальмології (Ю. Віт), фармації (Г. Бурова), клінічної термінології (О. Бекішева), ендокринології (О. Барташова) та ін.

Систематизацію термінологічних знань медицини в межах когнітивної парадигми вчені розглядають за допомогою фреймового підходу (Т. А. Ван Дейк, О. Кубрякова, М. Мінський, О. Селіванова, Ч. Філлмор) та стверджують, що фрейм, будучи основною структурною одиницею інформаційного простору, відображає особливу модель фрагмента дійсності й типової ситуації в медицині (С. Маджаєва). Так, у дисертаційній праці під фреймом розуміємо структуру, яка складається із вузлів та зв'язків між ними, призначену для впорядкування деякої інформації (М. Мінський, Ч. Філлмор, С. Маджаєва).

У третьому підрозділі «Лінгвокультурні особливості термінології» проаналізовано дослідження термінологічних систем у лінгвокультурному аспекті (В. Іконнікова, О. Какзанова; Н. Ракітіна та ін.).

Виявлено, що особливості мовних картин світу позначилися на формуванні та функціонуванні термінів, які є неологізмами, запозиченнями та термінами, утвореними шляхом скорочення, оскільки таким термінам властива національна специфіка тієї мови, з якої вони запозичені.

Національно-культурна специфіка притаманна кольоропозначенням, яка виявляється навіть на рівні такого стандартизованого тексту, як інструкція до медичного препарату. Кольоропозначення є елементами багатьох термінів на позначення внутрішніх хвороб, оскільки ознака кольору вказує на зовнішній вигляд пацієнта (О. Бекішева, О. Какзанова).

У четвертому підрозділі «Тексти інструкцій до медичних препаратів як об'єкт лінгвістичного аналізу» охарактеризовано структуру інструкції до медичного препарату, яка затверджена законодавством держави та відповідає нормам певної держави. Однак якщо польські та німецькі медичні препарати супроводжує здебільшого інформація для пацієнта (пол. *ulotka dołączona do opakowania: informacja dla użytkownika* 'інструкція долучена до упаковки: інформація для користувача'; нім. *Gebrauchsinformation: Information für Anwender* 'листок-вкладиш: інформація для користувача'), то українські медичні препарати часто супроводжує укр. *інструкція для медичного застосування препарату, інформація для лікаря*. Такий тип інформації використовують також для медичних препаратів, імпортованих з інших країн,

напр., Польщі чи Німеччини. В Україні інструкції структуровано згідно з українським законодавством, тому медичні препарати супроводжує *інструкція для медичного застосування препарату*, а саме інформація для фахівця медичної галузі.

Уточнюючи класифікацію Т. Мульганової, вважаємо інструкцію до медичних препаратів різновидом документів та відносимо до групи науково-правових текстів.

Отже, визначення зорієнтованості тексту на вирішення проблем користувача інструкцій до медичних препаратів дасть змогу простежити, які тексти (українсько-, польсько- чи німецькомовні) найбільше сприяють передаванню фахової інформації, оскільки містять численну кількість наукових термінів, а які завдяки більшому вмісту загальноживаної лексики, сприятимуть швидшому засвоєнню інформації користувачем.

У **другому розділі «Методи аналізу інструкцій до медичних препаратів»** описано методологічні принципи дослідження, здійснюваного в річищі лінгвокогнітології та лінгвокультурології; запропоновано комплексну методику аналізу із застосуванням комп'ютерних технологій.

У першому підрозділі «Методи дослідження термінології в сучасній лінгвістиці» описано, що для вивчення особливостей досліджуваних термінологічних одиниць використано методи наукових досліджень, які застосовують у лінгвокогнітології та лінгвокультурології, як-от: описовий метод, зіставний метод, методика дистрибутивного аналізу, лінгвостатистичні та квантитативні методи. Зважаючи на специфіку матеріалу дослідження, представлено особливості застосування концептуального аналізу, а саме методику моделювання фреймових структур, запропоновану С. Жаботинською. У лінгвокогнітивних та лінгвокультурних дослідженнях широко застосовують методи суміжних дисциплін, що уможливорює вирішення деяких нерозв'язних проблем мовознавства.

Другий підрозділ «Корпус текстів як джерельна база дослідження інструкцій до медичних препаратів» присвячено застосуванню корпуснобазованого підходу (О. Баранов, М. Бейкер, С. Бук, О. Демська-Кульчицька, М. Свідзинський, В. Широков) для отримання об'єктивних результатів дослідження. Створено дослідницький корпус текстів, який складається із українського, польського та німецького підкорпусів. За допомогою програмного інструмента опрацювання лінгвальних даних KWIC Concordance for Windows на основі згаданих підкорпусів сформовано три частотних словники.

Побудова лінгвістичного корпусу інструкцій до медичних препаратів проводилася поетапно. На першому етапі було сформовано джерельну базу даних. Медичні препарати, належні до підгрупи «Ветеринарні лікарські засоби (код Q)», у дослідженні не враховано. Загалом проаналізовано в українськомовних інструкціях 14 300 словоформ; у польськомовних – 12 056; у німецькомовних – 11 152.

На другому етапі за допомогою корпусного менеджера KWIC Concordance здійснено токенізацію текстів ІМП. Словоформи зведено до

початкової форми. Для кожної із словоформ вказано, до якої вона належить частини мови. Окрім того, використано традиційний підхід до лематизації (С. Бук). Для усунення омонімії розмежовано лексичну та лексико-граматичну омонімію, у графі *Частина мови* вказано на належність до певної частини мови.

Числівники, займенники, прийменники, частки, вигуки не подано у словнику, оскільки це не термінологічні одиниці. Натомість уміщено повнозначні загальноновживані слова: іменники, прикметники, дієслова, дієприкметники, дієприслівники та прислівники.

Так, у третьому підрозділі «Методика укладання частотного словника» описано методику укладання частотних словників. Зокрема, досліджено, що укладені частотні словники інструкцій до медичних препаратів є відображенням сучасного стану української, польської та німецької мов у галузі медицини та, своєю чергою, мовної картини досліджуваних етносів, їхньої лінгвокультурної специфіки.

Укладання частотного словника інструкцій до медичних препаратів здійснено у три етапи: 1) підраховано абсолютну частоту кожної лемми; 2) визначено відносну частоту слів; 3) складено список слів відповідно до їх частотності.

У третьому розділі «Лінгвокогнітивне підґрунтя процесів термінотворення» визначено термінонасиченість текстів інструкцій до медичних препаратів, змодельовано стрижневі концепти, характерні для текстів ІМП, уточнено фреймову організацію таких концептів, виявлено домінантні джерела термінотворення з погляду відображення знання в інструкціях до медичних препаратів.

Дослідження термінонасиченості ІМП, наведене у першому підрозділі «Співвідношення термінології та загальноновживаної лексики в інструкціях до медичних препаратів», засвідчує, що українськомовні тексти найбільше сприяють передаванню медичної інформації, оскільки містять велику кількість вузькогалузевих (медичних) (39,36%) термінів на відміну від польсько- (30,77%) та німецькомовних (28,89%). Про це також свідчить функціонування вузькогалузевої термінології суміжних з медициною наук: біологія, хімія, фізика (укр. 9,09%; пол. 5,18%; нім. 2,88%) та загальнонаукової лексики (укр. 1,5%; пол. 1,36%; нім. 6,89%). Саме польсько- та німецькомовні тексти завдяки більшому вмісту загальноновживаної лексики (укр. 50,05%; пол. 62,69%; нім. 61,34%) сприяють швидшому та кращому засвоєнню інформації користувачем.

Окрім того, у дисертації здійснено аналіз найчастотніших 2-, 3-, 4-грам та виявлено, що українським 3-грамам відповідають польські та німецькі 2-грами, як-от: укр. *гострий коронарний синдром*; пол. *choroba wieńcowa*; нім. *die koronare Herzkrankheit*. У деяких випадках еквівалентом української 3-грами є композит у німецькомовних інструкціях: укр. *гострий інфаркт міокарда*; пол. *zawal serca*; нім. *der Herzschlag, der Herzanfall*.

Серед українських 4-грам високий коефіцієнт ВІ властивий терміносполукам, які містять інформацію про клінічні дослідження та склад медичного препарату: укр. *концентрація препарату в плазмі* (29,3789),

фармакокінетика енфувіртиду в пацієнтів (17,4238). Натомість в польсько- та німецькомовних інструкціях такі сполуки або мають низький коефіцієнт взаємної інформації, як-от: *die Kalzium-Konzentration im Blut* (1,7703), або в досліджених текстах їх немає.

Висока частотність властива словосполукам із компонентом укр. *пацієнт*, *хворий*; пол. *pacjent*; нім. *der Patient*, укр. *препарат*; пол. *lek*; нім. *das Arzneimittel*, укр. *хвороба*; пол. *choroba*; нім. *die Krankheit* в українсько-, польсько- та німецькомовних інструкціях: укр. *побічні реакції у пацієнтів* (33.0508); пол. *działania niepożądane u dzieci* (15.5882); нім. *bei Ihnen (andere) Nebenwirkungen* (13.8557). Однак у німецькомовних інструкціях спостерігаємо особливість, як-от: іменники *пацієнт*, *хворий* замінені особовим займенником *Sie* 'Ви', що полегшує комунікацію між автором та реципієнтом інструкції, оскільки завдяки цій формі особового займенника та колокатів, які вживаються із цим стрижневим словом, пацієнт відчуває себе безпосереднім адресатом інструкції.

У другому підрозділі «Вербалізація стрижневих концептів в інструкціях до медичних препаратів» приділено увагу моделюванню концептів та виявлено, стрижневі концепти для текстів інструкцій до медичних препаратів: ПАЦІЄНТ, ЛІКАР, ХВОРОБА, МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ. Досліджено спільні та відмінні вербалізатори концептів в українсько-, польсько- та німецькомовних інструкціях та тематичні групи характерних терміносполук в ІМП.

Представлені вербалізатори концептів в українській та німецькій мовах утворено на греко-латинській основі (укр. *пацієнт* (51,62%); нім. *der Patient* (23,56%), укр. *препарат* (78,52%); нім. *das Präparat* (0,65%), укр. *медикамент* (0,27%); нім. *das Medikament* (2,89%)), що робить терміни емоційно-нейтральними та неекспресивними для користувачів українсько- та німецькомовних інструкцій. Водночас репрезентовані вербалізатори досліджуваних концептів на матеріалі польської мови, утворені на національній основі, сприяють емотивності та зрозумілості тексту: пол. *lek* 'медичний препарат' (96,4%), *chory* 'хворий' (3,09%), *użytkownik* 'користувач' (2,17%).

Вагома частка вербалізаторів концептів ПАЦІЄНТ, ЛІКАР наявна в польсько- та німецькомовних інструкціях, на відміну від українськомовних текстів. Це є свідченням спрямованості ІМП на людину, користувача інструкції, на забезпечення «віртуальної» комунікації між автором та користувачем інструкції. У німецькомовних інструкціях вербалізують концепт ЛІКАР 11 одиниць: *das Fachpersonal* (73,1%), *der Arzt* (9,36%), *das Pflegepersonal* (7,85%), *der Zahnarzt* (3,92%), *der Apotheker* (1,45%), *die Pflegefachkraft* (0,96%), *der Facharzt für Gynäkologie* (0,96%), *der Gynäkolog* (0,96%), *die Ärztin* (0,48%), *der Chirurg* (0,48%), *der Doktor* (0,48%); у польськомовних – 5: *lekarz* (73,46%), *farmaceuta* (24,65%), *stomatolog* (1,61%), *personel medyczny* (0,19%), *specjalista* (0,09%); в українськомовних – лише 4: *лікар* (69,7%), *лікар-фахівець* (25,66%), *гінеколог* (2,32%), *медичний персонал* (2,32%).

Вербалізатори концепту ХВОРОБА є зіставними в досліджуваних інструкціях. Для польськомовних інструкцій характерні такі вербалізатори згаданого концепту: *choroba* (85,39%), *zespół* (14,41%), *zachorowanie* (0,2%).

Такі ж вербалізатори наявні в українськомовних інструкціях: *захворювання* (51,47%), *синдром* (29,41%), *хвороба* (19,12%).

Більша кількість вербалізацій концепту МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ властива українськомовним інструкціям, що, своєю чергою, свідчить про наявність синонімії в українській термінології та особливу структуру українськомовних інструкцій, для яких характерний детальний опис фізико-хімічних властивостей медичних препаратів. Автори українськомовних інструкцій намагаються уникати терміна *ліки* (1,19%), однак укладачі польськомовних інструкцій не лише використовують терміни, утворені на національній основі, але й частіше використовують слово *lek* (96,4%) порівняно з іншими вербалізаторами *środek* (2,63%), *preparat* (0,97%).

Аналіз текстів ІМП дають змогу побудувати фрейм-структуру концепту. Так, в основі концепту ПАЦІЄНТ лежить предметний, посесивний та акціональний фрейми (виокремлено відповідно до класифікації С. Жаботинської).

Предметний фрейм концепту ПАЦІЄНТ має таку структуру: Пацієнт є **СТІЛЬКИ** (кількість): укр. *група пацієнтів, категорія пацієнтів*, натомість автори польсько- та німецькомовних інструкцій використовують лише один термін пол. *grupa pacjentów*; нім. *die Patientengruppe*; Пацієнт є **ТАКИЙ** (якість), описано фізичні ознаки та зовнішній стан пацієнта: а) вік: укр. *дорослі пацієнти*; пол. *dorośli pacjenci, dorosłe osoby*; нім. *erwachsene Patienten*. Висока частотність властива таким сполукам: укр. *пацієнти літнього віку, пацієнти похилого віку*; нім. *ältere Patienten*; б) захворювання: укр. *пацієнт (і)з...*, напр., *пацієнти з нирковою / печінковою недостатністю, пацієнти з порушенням функції печінки / нирок, пацієнти із серцевою недостатністю, пацієнти із захворюваннями печінки*; нім. *die Patienten mit...*, напр., *die Patienten mit Brustkrebs, die Patienten mit Niereninsuffizienz*.

У польськомовних інструкціях еквівалентні словосполучення віднесено до посесивного фрейму, оскільки вони містять компонент *mieć* 'мати', що є відображенням слоту посесивного фрейму: Пацієнт має **ЩОСЬ** (власність): пол. *pacjent ma...*, напр.: пол. *pacjent ma problem, pacjent ma chorobę*.

В акціональному фреймі наявний слот: ПАЦІЄНТ (агенс) діє на **ЩОСЬ** (мета): метою є покращення психічного та фізичного здоров'я пацієнта, яке досягається різними способами. Виокремлено 3 базові складники, характерні для інструкцій до медичних препаратів: а) **обов'язок пацієнта**: укр. *пацієнти повинні; пацієнтам слід; пацієнтам необхідно*; пол. *pacjent powinien*. Спостережено не лише використання синонімів в українськомовних інструкціях (укр. *слід, необхідно*), але й акцентування уваги на обов'язках пацієнтів, що можна розцінювати як спосіб змусити пацієнтів виконувати те, що написано в інструкції, чого не має в німецькомовних текстах; б) **дії пацієнта**: укр. *пацієнти, які не палять; пацієнти, які страждають; пацієнти, які приймають бета-блокатори; пацієнти, які отримували препарат*; пол. *pacjenci przyjmujący flukonazol, pacjenci stosujący leki zawierające werapamil*; нім. *die Patienten, die Alphablocker einnehmen, die Patienten, die Diuretika einnehmen*; в) **дії, спрямовані на пацієнта**: укр. *лікування пацієнтів із гострим*

інфарктом міокарда; у польськомовних інструкціях натрапляємо на такі вербалізації: пол. *pacjent jest leczony, pacjent jest badany*; нім. *Doribax soll nicht Kindern oder Jugendlichen gegeben werden, die Patienten, die mit dieser Art von Arzneimitteln (Immunsuppressiva) behandelt werden*.

Третій підрозділ «Вторинна номінація в інструкціях до медичних препаратів» присвячено термінам, утвореним метафоризацією та метонімізацією. Зокрема, значущим для представників різних лінгвоспільнот виявилось уявлення про агресивний вплив хвороби, яке вербалізовано в термінах різних концептосфер. Так, в українській та німецькій мові залучено терміни концепту ТВАРИНА (нім. *Lupus erythematosus, Lupus erythematoses*; укр. *системний червоний вовчак, вовчаковий антикоагулянт*), а в польській – терміни концепту Артефакт (польський термін *toczeń* походить від слова *toczyć* ‘точити, обробляти на токарському станку’, тобто активно впливати на об’єкт дії).

Метафоричне термінотворення здійснюється внаслідок інтеграції концептів, належних до наївної та наукової картин світу, представлено найчастотніші антропоморфні (укр. 39,12%; пол. 40,15%; нім. 41,06%), артефактні (укр. 31,05%; пол. 32,47%; нім. 34,42%), зооморфні (укр. 16,2%; пол. 15,41%; нім. 14,01%) та флороморфні (укр. 13,63%; пол. 11,97%; нім. 10,51%) метафори. Отже, найпродуктивнішими є антропоморфні метафори, що закономірно, оскільки медицина спрямована на вирішення проблем, пов’язаних зі здоров’ям людини. В інструкціях до медичних препаратів такі терміни побудовано на основі уявлень про біологічні та психологічні характеристики людини, напр.: укр. *кров’яні тільця*; пол. *komórki krwi*; нім. *die Blutkörperchen*. Однак у німецькомовних інструкціях наявний термін-синонім *die Blutzellen*, який є калькою англійського терміна *Blood Cells*. У польськомовних інструкціях функціонує термін *komórki krwi*. У всіх трьох мовах термін-метафора утворений внаслідок зовнішньої подібності із тілом людини.

Низка метафор, пов’язаних із вербалізацією фізіологічних процесів і станів, ґрунтованих на уявленнях про фізичні дії насамперед людини, наявна в німецькомовних інструкціях: нім. *die laufende Nase*; пол. *wyciek z nosa*; укр. *нежить* (німецький термін – двокомпонентна сполука, один із компонентів дієприкметник теперішнього часу *laufende* походить від загальноновживаного слова *laufen* ‘бігти’, тобто термін *die laufende Nase* означає дослівно ‘ніс, який біжить’. Тут вбачаємо еліпсис, оскільки мова йде про не про сам ніс, а про рідину, яка з того носа витікає), тимчасом як в українськомовних таких термінів-метафор немає.

Порівняно із метафоризацією, термінотворення на основі *метонімізації* є продуктивнішим процесом, оскільки кількість утворених таким способом термінів становить 31,67% в українськомовних ІМП, 35,13% – у польськомовних та 33,2% – у німецькомовних. У текстах інструкцій наявна низка термінів-метонімії, утворених за загальнономовними моделями, як-от: *ПРОЦЕС* → *РЕЗУЛЬТАТ ПРОЦЕСУ* (укр. *запалення*; пол. *zapalenie*; нім. *die Entzündung* (для німецької мови характерні функціонування композитів, як-от:

die Lungenentzündung, die Halsentzündung) ‘дія за значенням запалити’ та за специфічними метонімічними моделями, характерними лише для медичної терміносистеми: ПРЕДМЕТ → ЛІКАРСЬКА ФОРМА (укр. *капсула*; пол. *kapsulka*; нім. *die Kapsel*; укр. *крапля*; пол. *kropla*; нім. *der Tropf*), КОЛІР → ДІАГНОЗ (укр. *жовтяниця*; пол. *zoltaczka*; нім. *Gelbsucht*, тобто релевантним симптомом хвороби є жовте забарвлення шкіри), НАЗВА УРАЖЕНОГО ОРГАНА → НАЗВА ХВОРОБИ (укр. *синдром бронхолегеневий аспіраційний (синдром Мендельсона)*; пол. *zachłystowe zapalenie płuc (zespół Mendelsona)*; нім. *Aspirationspneumonie (Mendelson-Syndrom)*).

Описано стрижневі концепти, характерні для текстів інструкцій до медичних препаратів: ПАЦІЄНТ, ЛІКАР, МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ, ХВОРОБА. З’ясовано, що джерелами поповнення медичної термінології в текстах ІМП є терміни, утворені метафоризацією й метонімізацією. Терміни концептосфери-джерела постачаються найчастіше з антропоморфної, зооморфної, артефактної та флороморфної ділянок.

У четвертому розділі «Лінгвокультурна специфіка термінів у інструкціях до медичних препаратів в українській, польській та німецькій мовах» проаналізовано та уточнено лінгвокультурні особливості термінології.

У першому підрозділі «Лінгвокультурні особливості функціонування кольору в українській, польській та німецькій термінології» встановлено, що типовими вербалізаторами кольору, які характерні для всіх досліджених текстів, є: *червоний, жовтий, зелений, синій, коричневий, чорний та білий*. Категорія кольору в кожній мові представлена низкою вербалізаторів. Однак найбільш дискретизовано концепт КОЛІР у німецьких текстах – 16 кольоропозначень, українських – 15 та в польських лише 12 кольоропозначень.

Специфічною рисою медичної термінології є вербалізація кольору на основі латинських та старогрецьких терміноелементів, зокрема лат. *rubus* ‘червоний’ та старогрец. *έρυθρός* ‘червоний’. В українськомовних інструкціях слово, утворене на національній основі (НО), ужито 37 разів, а на латинській (ЛО) – 34, на грецькій (ГО) – 57, натомість у польськомовних інструкціях НО – 176, ЛО – 5, ГО – 3, а в німецькомовних НО – 71, ЛО – 5, ГО – 21.

Колірна ознака, виражена дієсловом, набуває динамічності, процесуальності, поєднуючи ознаку з такими категоріями, як простір і час: укр. *почервоніти*; пол. *porzzerwienić* (дієслово не вжито в інструкціях, натомість використовують *zaczzerwienić się*); нім. *erröten*.

У проаналізованих текстах кольоропозначення червоний (як і інші кольоропозначення) вжито як реальний колір, не навантажений символічністю. Кольоропозначення *зелений, синій, коричневий, чорний та білий* в ІМП використано у прямому значенні, оскільки вони є компонентами словосполук на позначення кольору форми медичного препарату, напр.: укр. *капсули непрозорі синьо-білі 30 мг та зелено-сині*; пол. *kapsulki...są niebiesko-zielone*; нім. *Hartkapseln sind blau und grün*; укр. *таблетки коричневого кольору*; пол. *brązowe tabletki*; нім. *die Tabletten sind...braun*.

У другому підрозділі «Джерела й типи запозичень в інструкціях до медичних препаратів» з’ясовано, що в текстах проаналізованих ІМП

функціонують *неологізми*, які утворено внаслідок запозичення із англійської мови та шляхом творення неосем, які поєднують новий зміст з уже наявною формою, утворені шляхом зміни значення, як-от термін військової термінології: укр. *мобілізація периферичних стовбурових клітин крові*; пол. *mobilizacja komórek macierzystych krwi obwodowej*; нім. *die Mobilisierung peripherer Blutstammzellen*.

Представлені запозичення утворено на основі греко-латинських терміноелементів, вони містять широковживані складники: *мегало-*, *мікро-*, *генез-*, *ген-*, *біо-*, *анти-*; *гомо-*, *моно-*, *ало-*, *анізо-*, *дис-*, *транс-*, *інтер-*, *ангіо-*, *вазо-*, *гем-*, *гемато-*, *гостро-*, *гастер-*, *міо-*, *(невр(о)-, нейр(о)-, артеріо-, артроз-, бронхо-, кардіо-*. Низка німецьких термінів функціонує за допомогою латинських терміноелементів, як-от: *anti-* (нім. *bestimmte Antihistaminika (Terfenadine, Astemizole, Mizolastine)*), *multi-* (нім. *Ihr Arzt wird Ihnen möglicherweise ein ergänzendes Multivitaminpräparat empfehlen*). Натомість у польській мові використовують національний терміноелемент *przeciw-*: пол. *niektóre leki przeciwhistaminowe (terfenadyna, astemizol, mizolastyna)*; *wielo-* (пол. *lekarz może zalecić przyjmowanie uzupełniających preparatów wielowitaminowych*).

Особливу роль у процесі медичного термінотворення відіграє принцип мовної економії. У досліджуваних терміносистемах актуальними є використання *термінів, утворених за допомогою скорочення* (укр. 29,02%; пол. 34,65%; нім. 36,33%). Відмітною ознакою німецькомовних та польськомовних інструкцій є функціонування англійських ініціальних абревіатур, що зумовлено впливом англійської мови на мову сучасної науки та прагненням учених-термінологів до стандартування медичної термінології, напр.: укр. *СЧВ (системний червоний вовчак)*; пол. *SLE (англ. Systemic Lupus Erythematosus, пол. toczeń układowy)*; нім. *SLE (systemischer Lupus erythematosus)*; укр. *ГЛЛ (гострий лімфобластний лейкоз)*; пол. *ALL (англ. acute lymphocytic leukemia, пол. ostra białaczka limfatyczna)*; нім. *ALL (akute lymphatische Leukämie)*; укр. *СМР (спинномозкова рідина)*; пол. *CSF (англ. Cerebral Spinal Fluid, пол. płyn mózgowo-rdzeniowy)*; нім. *CSF (англ. Cerebral Spinal Fluid, нім. die Gehirn-Rückenmarks-Flüssigkeit)*. Незважаючи на наявні терміни-еквіваленти в польській та німецькій мовах, автори ІМП використовують англійськомовні абревіатури. З огляду на це, продуктом власне польського чи німецького словотворення є незначна частина абревіатур.

Інструкції до медичних препаратів містять не лише скорочення фахової лексики медичного спрямування, наприклад: *назви анатомічних органів та їхніх систем; медичні назви на позначення захворювання; медичні назви, які позначають фізіологічні процеси; числа на позначення дози медичного препарату; найменування форм ліків; форми застосування медичного препарату*; але й скорочення термінів, суміжних галузей з медициною: *хімічні назви сполук, елементів та реакцій; позначення фізичних одиниць та метричних мір; загальноживані скорочення: назви країн та їхніх мов; назви установ; найменування організацій; назви офіційних документів*.

У третьому підрозділі «Синонімія в інструкціях до медичних препаратів» з'ясовано, що наявність синонімії (укр. *медичний препарат, лікарський засіб, медикамент*; пол. *preparat, lek, środek*; нім. *das Präparat, das Arzneimittel, das Medikamentum*) в інструкціях до медичних препаратів є показником основних ознак медичної термінології, оскільки можна стверджувати, що медична термінологія є відкритою, динамічною системою. Однак наявність синонімії стрижневих термінів інструкцій до медичних препаратів дезорієнтує користувача інструкції, погіршує розуміння тексту та може призвести до неправильного застосування медичного препарату й негативних наслідків для користувача.

У четвертому підрозділі «Частотний словник як основа для укладання словників інших типів» описано, що під час укладання словників варто враховувати особливості термінотворення кожної окремої термінології, тому доречним тут виступає зіставлення частотних словників, які унаочнюють не лише фахову термінологію, але й відображають сучасний стан самої мови. Виявлено найчастотніші слова інструкцій, як-от: укр. *пацієнт*; пол. *lek*; нім. *sein* та ін.

Досліджено лінгвокультурні особливості функціонування термінів в інструкціях до медичних препаратів, зокрема виявлено інтернаціональний та національний прошарки в терміносистемах.

Завдяки вивченню закономірностей структурної організації систем термінів, наявних в українсько-, польсько- та німецькомовних інструкціях до медичних препаратів визначено, що відмітною ознакою польської медичної термінології, на відміну від української та німецької, є формування термінів на власній мовній основі. Терміни греко-латинського походження, які функціонують в українській та німецькій мовах, у польськомовних інструкціях замінено еквівалентами.

ВИСНОВКИ

Термінологія медицини змінюється та пристосовується до потреб сучасного суспільства, оскільки на розвиток медичної термінології досліджуваних мов завжди впливала суспільно-історична ситуація. З'ясовано, що найбільш продуктивними періодами стандартування медичної термінології в Україні є початок та кінець ХХ ст., у Польщі та Німеччині – друга половина ХІХ ст.

Особливістю польської медичної термінології, на відміну від української та німецької, є термінотворення на власній мовній основі, зокрема терміни греко-латинського походження замінено еквівалентами, які утворені на питомій основі національної мови.

Структура тексту інструкцій до медичних препаратів відповідає правовим нормам України та країн-учасниць Європейського Союзу. Досліджувані інструкції до медичних препаратів належать до різновиду документів, зокрема до науково-правових текстів.

Незважаючи на те, що інструкції супроводжують той самий медичний препарат, вони відрізняються структурою та обсягом поданої інформації. Мета

українськомовної інструкції відрізняється від польсько- та німецькомовної, оскільки польські та німецькі інструкції до медичних препаратів призначені здебільшого для пацієнта, а українські — для фахівця медичної галузі. Також автори українськомовних текстів дають детальну характеристику медичного препарату, як-от: фізико-хімічні властивості, фармакодинаміка медичного препарату та ін.

Важливим аспектом сучасних досліджень є аналіз взаємозв'язків мовних явищ із когнітивними структурами та культурними феноменами, формами збереження та репрезентації наукового знання в мові, динаміки розвитку та особливості фахової термінології медичної сфери. Лінгвокогнітологія та лінгвокультурологія послуговуються методами суміжних дисциплін, що дає змогу отримати точні й об'єктивні результати. Так, на основі матеріалу дослідження створено дослідницький корпус текстів, який складається із українського, польського та німецького підкорпусів. Укладений матеріал дослідження проаналізовано за допомогою кількісних та статистичних методів, унаслідок чого уточнено методику концептуального аналізу.

Медична термінологія – велика, динамічна та структурована система, про що опосередковано свідчить термінонасиченість текстів інструкцій до медичних препаратів. Виявлено суттєві відмінності термінонасиченості текстів досліджуваних мов. Зокрема, в українськомовних інструкціях репрезентовано функціонування вагової частки термінів галузей суміжних з медициною, таких як: біологія, хімія, фізика.

Спільним для трьох мов є виявлена термінонасиченість текстів інструкцій, яка засвідчує належність цих текстів до наукового стилю (показники термінонасиченості досліджених текстів є вищими, ніж показники, властиві «нормативним науковим текстам»).

Уточнено методику концептуального аналізу, зокрема описано спільні для всіх трьох мов слоти предметного, акціонального та посесивного фреймів, які властиві концептам, змодельованим на основі текстів ІМП. Концепт ПАЦІЄНТ – це єдиний концепт, структурі якого властиві всі вищенаведені фрейми, виявлені в досліджуваних мовах, зокрема предметний фрейм має таку структуру: Пацієнт є СТІЛЬКИ (кількість); Пацієнт є ТАКИЙ (якість), описано фізичні ознаки та зовнішній стан пацієнта; посесивний фрейм: Пацієнт має ЩОСЬ (власність); акціональний фрейм: ПАЦІЄНТ (агенс) діє для ЩОСЬ (мета): а) обов'язок пацієнта; б) дії пацієнта; в) дії, спрямовані на пацієнта. Концепт ЛІКАР представлений лише у вигляді акціонального фрейму (лікар – порадник, лікар – контролер, лікар – контактна особа, лікар – характеристика лікаря). Концепт МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ складається із предметного фрейму (медичний препарат – місце, медичний препарат – склад / склад медичного препарату, медичний препарат – вигляд) та акціонального (медичний препарат – для запобігання захворювання, медичний препарат – для лікування захворювання, медичний препарат – призначений для визначеної групи людей (пацієнтів), медичний препарат – дія). Концепт ХВОРОБА має таку структуру: предметний фрейм (хвороба – частина тіла/ орган); посесивний фрейм (хвороба – ім'я вченого).

Широко застосованими способами поповнення медичної термінології в текстах інструкцій до медичних препаратів є терміни, утворені за допомогою метафоричного й метонімічного змішування, хоча вони відзначаються різною продуктивністю. Спільним для всіх досліджуваних мов є функціонування антропоморфних, зооморфних, артефактних та флороморфних метафор.

Термінотворення на основі метонімізації є продуктивнішим процесом порівняно із метафоризацією. Виокремлено низку загальнономовних моделей метонімізації (*ПРОЦЕС* → *ПРОЦЕС*, *ПРОЦЕС* → *РЕЗУЛЬТАТ ПРОЦЕСУ*, *ПРОЦЕС* → *МЕТОД*, *ВЛАСТИВІСТЬ* → *КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК*, *СТАН* → *ПРОЦЕС*, *КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК* → *ПРОЦЕС*) та специфічних, характерних лише для медичної терміносистеми (*ПРОЦЕС* → *ХВОРОБЛИВИЙ СТАН*, *ФОРМА* → *ОЗНАКА ХВОРОБИ*, *ПРЕДМЕТ* → *ЛІКАРСЬКА ФОРМА*, *КОЛІР* → *ДІАГНОЗ*, *НАЗВА УРАЖЕНОГО ОРГАНА* → *НАЗВА ХВОРОБИ*, *НАЗВА СИТУАЦІЇ, ЗА ЯКОЇ ВИНИКЛА ТРАВМА* → *НАЗВА ХВОРОБИ*, *НАЗВА ПАТОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ* → *НАЗВА ХВОРОБИ*, *НАСЛІДКИ ХВОРОБИ* → *НАЗВА ХВОРОБИ*, *ЕТІОЛОГІЯ* → *НАЗВА ХВОРОБИ*, *ФОРМА ЛІКУВАННЯ* → *НАЗВА ХВОРОБИ*, *ПРОЦЕС* → *НАЗВА ХВОРОБИ*).

Спільним для польсько- та німецькомовних текстів інструкцій до медичних препаратів є функціонування скорочень, запозичених з англійської мови, яка суттєво впливає на формування сучасної медичної термінології. Вагому частку англійськомовних запозичених термінів виокремлено серед українських та німецьких неологізмів, що не властиво польській термінології, у якій здебільшого утворюються терміни на національній основі. Окрім англійських запозичень, українсько- та німецькомовним інструкціям притаманна більша частка запозичень з латинської мови, зокрема деякі німецькі терміни зберігають навіть латинські морфологічні ознаки, що нехарактерно для польськомовних інструкцій.

Результати дослідження засвідчують необхідність подальших досліджень медичної термінології. Оскільки опрацьований матеріал дає змогу не лише виявити особливості термінотворення в українській, польській та німецькій мовах, а й краще зрозуміти відмінності між українською, польською та німецькою культурами. Необхідно продовжити вдосконалення стандартування медичної термінології та укладання словників різних типів на матеріалі інструкцій до медичних препаратів. Сучасний стан міжкультурної комунікації та глобалізація світу вимагають подібних досліджень на матеріалі інших мов.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Публікації у фахових виданнях України

1. *Перхач Р.-Ю. Т.* Кінцеві грецько-латинські терміноелементи в «Українсько-латинсько-англійському енциклопедичному медичному словнику» / Р.-Ю. Т. Перхач, Л. І. Петрух, І. М. Головка, М. З. Джура // Проблеми української термінології Словосвіт 2010. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції – Львів: Вид-во ЛП, 2010. – С. 66-71.

2. *Перхач Р.-Ю. Т.* Про наголос і закінчення у медичних термінах в «Українсько-латинсько-англійському енциклопедичному медичному словнику» / Р.-Ю. Т. Перхач, Л. І. Петрух, І. М. Головка, М. З. Джура // Проблеми української термінології Словосвіт 2010. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції – Львів: Вид-во ЛП, 2010. – С. 71-73.

3. *Перхач Р.-Ю. Т.* Терміноелемент ген і його похідні в «Українсько-латинсько-англійському енциклопедичному медичному словнику» / Р.-Ю. Т. Перхач, Л. І. Петрух, І. М. Головка, М. З. Джура // Проблеми української термінології Словосвіт 2010. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції – Львів: Вид-во ЛП, 2010. – С. 74-79.

4. *Перхач Р.-Ю. Т.* Переклад німецьких медичних термінів-епонімів із компонентом синдром на українську мову / Р.-Ю. Т. Перхач // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. – Луцьк, 2011. – № 6. – С. 184-188.

5. *Перхач Р.-Ю. Т.* Скорочення, як засіб формування медичної термінології на матеріалі німецькомовних та україномовних інструкцій для медичного препарату / Р.-Ю. Т. Перхач // Збірник наукових праць «Проблеми зіставної семантики». – Київ, 2013. – № 11. – С. 233-236.

6. *Перхач Р.-Ю. Т.* Етапи розвитку терміна і терміносистеми у медицині та фармації / Р.-Ю. Т. Перхач // Науковий вісник Острозької академії. Наукові записки. Серія філологічна. – Острог, 2014. – № 46. – С. 145-148.

7. *Перхач Р.-Ю. Т.* Корпус інструкцій до медичних препаратів як метод дослідження медичної термінології / Р.-Ю. Т. Перхач // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. праць. – Вип. 13. – Кривий Ріг, 2015. – С.171-175.

8. *Перхач Р.-Ю. Т.* Вербалізація концепту Пацієнт в інструкціях до медичних препаратів (на матеріалі української, польської та німецької мов) / Р.-Ю. Т. Перхач // Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики» – Чернівці, 2016. – Вип.11-12 (Ч.2). – С. 141-145.

9. *Перхач Р.-Ю. Т.* Вихід у світ «Українсько-латинсько-англійського енциклопедичного медичного словника» / Р.-Ю. Т. Перхач, М. З. Джура // Проблеми української термінології Словосвіт 2016. Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції – Львів: Вид-во ЛП, 2016. – С. 21-23.

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

10. *Перхач Р.-Ю. Т.* Способи творення неологізмів у сучасній медичній термінології (на матеріалі української та польської мов) / Р.-Ю. Т. Перхач // Studia Slawistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa. – Lublin, 2016. – № 3. – S. 253-267.

Публікації у фахових наукових виданнях інших держав

11. *Perkhach R.-J. T.* Funkcjonowanie nowszych zapożyczeń w języku polskim (na materiale terminologii medycznej) / R.-J. T. Perkhach // Konferencja «Dialog Pokoleń» – Warszawa, 2015. – S. 123-128.

Публікації у колективних монографіях

12. *Перхач Р.-Ю. Т.* Перекладознавчий аспект медичної термінології (на матеріалі інструкцій до лікарських засобів) / Р.-Ю. Т. Перхач // *Aktuální otázky překladu: mezijazykový a mezikulturní výměr. Kolektivní monografie / Alla Arkhanhelska (ed.). – Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. – С. 163-177.*

Публікації у збірниках наукових праць

13. *Перхач Р.-Ю. Т.* Стан і перспективи досліджень термінології фармації (на прикладі польської, української та німецької фармації) / Р.-Ю. Т. Перхач // *Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво ЛДУ БЖД, 2012. – С. 151-153.*

14. *Перхач Р.-Ю. Т.* Транстермінологізація як явище неосемантизації лексики в інструкціях до медичних препаратів / Р.-Ю. Т. Перхач // *Актуальні проблеми прикладної лінгвістики. – Одеса: Букаєв В. В., 2014. – Вип.1. – С.94-98.*

15. *Перхач Р.-Ю. Т.* Застосування комп'ютерних технологій при дослідженні медичної термінології / Р.-Ю. Т. Перхач // *Людина. Комп'ютер. Комунікація: зб.наук.праць. – Львів: Вид-во НУЛП, 2015. – С. 186-188.*

АНОТАЦІЯ

Перхач Р.-Ю.Т. Термінологія в інструкціях до медичних препаратів: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, польської, німецької мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2017.

У дисертаційній праці узагальнено теоретико-методологічні засади вивчення медичної термінології в лінгвокогнітивному та лінгвокультурному аспектах, змодельовано стрижневі концепти текстів інструкцій до медичних препаратів, як-от: ПАЦІЄНТ, ЛІКАР, МЕДИЧНИЙ ПРЕПАРАТ, ХВОРОБА, удосконалено методика концептуального аналізу, визначено термінонасиченість інструкцій до медичних препаратів сучасних європейських мов (української, польської та німецької), скласифіковано стійкі терміносполуки, виявлено спільні та відмінні способи й засоби термінотворення зіставляваних одиниць на матеріалі інструкцій до медичних препаратів, з'ясовано національно-культурну мотивацію такого термінотворення.

На основі матеріалу дослідження створено дослідницький корпус текстів, який складається з українського, польського та німецького підкорпусів. Аналіз матеріалу здійснено за допомогою кількісних та статистичних методів; укладено словники частотності інструкцій до медичних препаратів.

Ключові слова: медичний термін, терміносполука, інструкція до медичного препарату, концепт, лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти.

АННОТАЦИЯ

Перхач Р.-Ю.Т. Терминология в инструкциях к медицинским препаратам: лингвокогнитивный и лингвокультурный аспекты (на материале украинского, польского, немецкого языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2017.

В диссертации обобщены теоретико-методологические основы изучения медицинской терминологии в лингвокогнитивном и лингвокультурном аспектах, смоделированы базовые концепты текстов инструкций к медицинским препаратам, а именно: ПАЦИЕНТ, ВРАЧ, МЕДИЦИНСКИЙ ПРЕПАРАТ, БОЛЕЗНЬ; усовершенствована методика концептуального анализа, определена терминонасыщенность инструкций к медицинским препаратам современных европейских языков (украинского, польского и немецкого), классифицированы украинские, польские и немецкие устойчивые термины-словосочетания, выявлены общие и отличительные способы и средства терминообразования сопоставляемых единиц на материале инструкций к медицинским препаратам, изучена национально-культурная мотивация терминообразования.

На основе материала исследования создан исследовательский корпус текстов, состоящий из украинского, польского и немецкого подкорпусов. Анализ материала выполнен при помощи количественных и статистических методов; составлены словари частотности инструкций к медицинским препаратам.

Ключевые слова: медицинский термин, термин-словосочетание, инструкция к медицинскому препарату, концепт, лингвокогнитивный и лингвокультурный аспекты.

SUMMARY

Perkhach R.-Yu. T. Terminology in patient information leaflets: cognitive linguistic and cultural linguistic aspects (based on Ukrainian, Polish, German). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2017.

Theoretical and methodological principles of medical terminology study in cognitive and cultural linguistic aspects have been summarized in the thesis. Basic concepts specific to the texts of patient information leaflets such as: PATIENT, DOCTOR, MEDICINE, DISEASE have been modelled. The methodology of the

frame-based organization of medical terms within the concepts has been improved. The basic frames such as Thing frame, Action frame and Possessive frame of the Ukrainian, Polish and German patient information leaflets has been described. Concept PATIENT is the only concept, with the structure of basic frames. Thing frame has the following structure: “The PATIENT is THAT MANY (quantity)””; “The PATIENT is SUCH (quality)”. This describes the physical characteristics and external condition of the patient. The Possessive Frame: “The PATIENT (owner) has SOMETHING (owned)””; the Action Frame: “PATIENT (Agent) acts (aim)””: a) duty of the patient; b) actions of the patient; c) actions aimed at patient. Concept DOCTOR is presented only by Action Frame (doctor - a counselor, doctor - controller of actions). Concept MEDICINES consist of the Thing Frame (medicine - a place; medicine – a composition; medicine - a form) and the Action Frame (medicine - to prevent disease, medicine - to treat disease, medicine – developed for a particular groups of people (patients), medicine - effect). The concept DISEASE has the following structure: the Thing Frame (disease - body part / organ); the Possessive Frame (disease - scientific name).

The level of terms saturation of patient information leaflets in modern European languages (Ukrainian, Polish, and German) has been determined and significant differences of these levels have been found. In Ukrainian patient information leaflets the substantial part of medicine related fields terms, such as biology, chemistry, physics is represented.

The text structure of patient information leaflets for medicines meets the requirements of legal standards of Ukraine and the countries of the European Union. The investigated patient information leaflets for medicines refer to the scientific and legal texts. The patient information leaflets accompanying the same medicine differ in structure and information content. The aim of patient information leaflet in Ukrainian is different from those in Polish and German because the authors of Ukrainian texts give a detailed description of drugs, such as: physical and chemical properties, pharmacodynamics and others.

Ukrainian, Polish, and German terminological collocations have been classified. Similar and different ways and means of derivation of the compared terminological units based on the patient information leaflets have been identified. Polish medical terminology, unlike the Ukrainian and German terminology, is based on the Polish language; the terms of Greek or Latin origin are replaced with equivalents, which are formed on the basis of the national language.

It has been found that the sources of medical terminology in the patient information leaflets are terms, which are created as a result of metonimisation and metaphorisation. Most of them are taken from anthropomorphic, zoomorphic, floromorphic areas and artifacts. The national-cultural motivation of such terminology construction has been found. Terminology based on metonimisation is more productive process than metaphorisation. A number of general language models of metonimisation has been determined (PROCESS → PROCESS, PROCESS → PROCESS RESULT, PROCESS → METHOD, PROPERTY → QUANTITATIVE INDICATOR, STATE → PROCESS, QUANTITATIVE INDICATOR → PROCESS) and specific models typical for medical terminology only (PROCESS →

DISEASE CONDITION, FORM → SYMPTOM, SUBJECT → MEDICAL FORM, COLOR → DIAGNOSIS, NAME OF AFFECTED ORGAN → NAME OF THE DISEASE, SITUATION COURSE OF THE INJURY → NAME OF THE DISEASE, NAME OF THE PATHOLOGICAL PROCESS → NAME OF THE DISEASE, DISEASE CONSEQUENCES → NAME OF DISEASES, ETIOLOGY → NAME OF THE DISEASE, FORM OF TREATMENT → NAME OF DISEASE, PROCESS → NAME OF THE DISEASE).

Common for Polish and German texts presented in patient information leaflets is functioning of abbreviations borrowed from the English language, that significantly affects the formation of modern medical terminology. Significant part of the English-language borrowed terms has been singled out from Ukrainian and German neologisms that is not typical for Polish terminology, as terms there in most cases are formed on the base of the Polish language. In addition to borrowings from English, Ukrainian and German patient information leaflets have bigger part of borrowings from Latin, in particular some German terms have even Latin morphological features, not typical for Polish patient information leaflets.

An important aspect of current research is the analysis of the relationships between language cognitive structure phenomena and cultural phenomena, of forms of representation and preservation of scientific knowledge in language, of the development of dynamics and characteristics of professional medical terminology. Cognitive linguistics and cultural linguistics use the methods of related subjects, which allow to obtain accurate and objective results. Thus, text corpus which consists of Ukrainian, Polish and German subcorpora has been created based on the research material. Material of the research has been analyzed using quantitative and statistic methods as a result frequency dictionaries for the patient information leaflets have been compiled.

Keywords: medical term, patient information leaflet, concept, cognitive linguistic and cultural linguistic aspects.

*Підписано до друку 27.02.2017р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.
Умов.друк.арк.0.9. Наклад 100 прим. Зам. № 17/02*

*Друк: Колективне підприємство «Палітурник»
м. Львів, вул. Руська, 20
тел.: (032) 235-58-78*